

Miroslav Števík

PAMÄTNÉ TABULE SPIŠSKÝCH STAROSTOV LUBOMIRSKÝCH NA ĽUBOVNIANSKOM A PODOLÍNSKOM HRADE

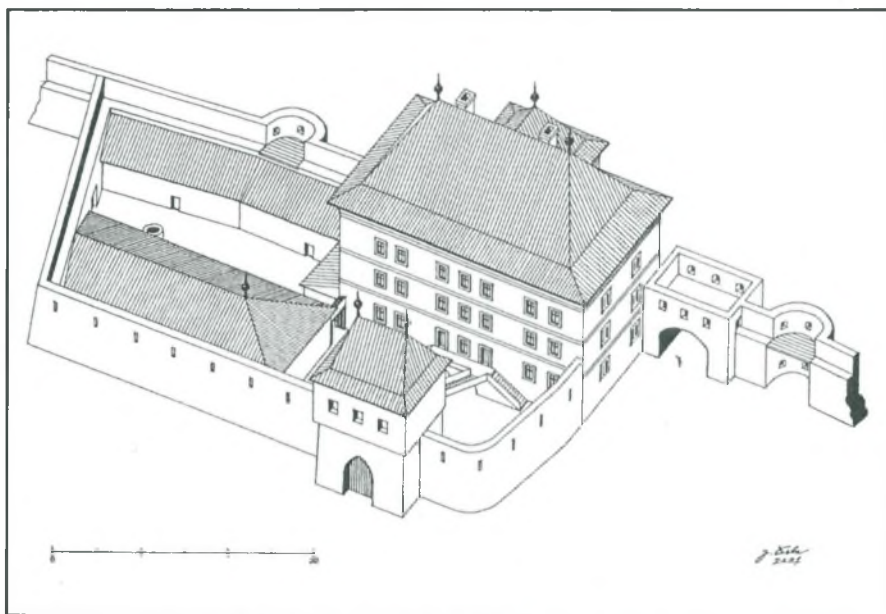
Ľubovniansky hrad bol postavený na začiatku 14. storočia (okolo roku 1307) uhorským magnátom Omodejom Abom. Pravdepodobne v rokoch 1314/15 – 1319/20 bol majiteľom, či správcom Ľubovnianskeho panstva Mikuláš, syn Danuša zo Žehry (sídlo, na území ktorého bol postavený Spišský hrad). V rokoch 1323 - 1342 patrila Ľubovniansky hrad významnému uhorskému šľachtickému rodu Drugethovcov. Od polovice do záveru 14. storočia bol hrad v kráľovských rukách. Na prelome 14. a 15. storočia vystupuje ako jeho vlastník Mikuláš Horváth-Ľubovniansky, v rokoch 1408 – 1410 tajný kancelár Imrich z Perína. Popri Ľubovnianskom hrade bol na severovýchode Spiša vybudovaný aj hrad v Podolínci, k výstavbe ktorého získal povolenie od panovníka Žigmunda Luxemburského v roku 1409 Imrich z Perína. Výrazným zlomom v dejinách oboch hradov sa stal rok 1412, keď sa uhorský kráľ Žigmund Luxemburský rozhodol dať do zálohu poľskému kráľovi Vladislavovi II. hrady Ľubovňa a Podolínec, 11 dedín Ľubovniansko-podolínskeho panstva, mestá Stará Ľubovňa, Podolínec, Hniezdne, ako aj ďalších 13 miest zo Spoločenstva spišských Sasov. Správu zálohovaného územia, nazývaného *Starostia Spisz*, zveroval poľský kráľ starostom. Keďže títo často pochádzali z radov významnejších šľachtických rodov, na Spiši pobývali iba zriedka. Spočiatku v mene starostu bola bežná správa na zálohovanom území vykonávaná dvomi kastelánmi (*burgrabie*) Ľubovnianskeho a Podolínskeho hradu, neskôr to už boli dvaja podstarostovia sídliači na Ľubovnianskom a Podolínskom hrade, ktorým vypomáhali kasteláni spomínaných hradov. Hlavnou rezidenciou starostu bol Ľubovniansky hrad, no poslanie rezidencie plnil aj hrad v Podolínci. Taktiež titul starostov bol raz zaznamenaný ako *Lubovliensis*, inokedy zasa ako *Podolinensis*. Záloh časti Spiša Poľsku trval od roku 1412 do roku 1770. Počas tohto obdobia zastávali pozície starostov od roku 1591 do roku 1745 šľachtici z rodu Lubomirských.

Prvým spišským starostom zo spomínaného rodu sa stal v roku 1591 Sebastián Lubomirski (1546-1613). V roku 1593 dal opraviť hrad v Podolínci, ktorý prevzal v dosť zlom stave. Dokumentuje to nápis na kamennej tabuli nad vstupom do bývalej hlavnej hradnej budovy (v súčasnosti mestský úrad):

DOMUM HANC VETUSTAE DESTRUCTA ET RUINA MINANTE MAGNIFICIUS DOMINUS SEBASTIANUS LUBOMIRSKI DE LUBOMIERS CASTELLANUS MALOGOSENSIS ZUPPARIUS CRACOVENSIS SANDECENSIS SCEPUSIENSIS DOPCZICZENSIS ET CAPITANEUS DOMINUS ET HAERES IN WISNICZ OPERA ET SUMPTU SVO RESTAVRAVIT ET EXORNAVIT. ANNO MDXCIII.

Ešte donedávna sa v odborných kruhoch viedla diskusia o polohe Podolínskeho hradu.

Z rozboru popisov hradu zo 16. a 18. storočia, ako aj z vyobrazenia mesta Podolíneec z polovice 19. storočia je zrejmé, že Podolínsky hrad treba spojiť s objektom Mestského úradu v Podolínci, ktorý stojí v západnej časti námestia. Práve na priečelí tejto budovy sa dodnes zachovala pamätná „marmurová“ tabuľa, dokumentujúca zásluhy Sebastiána Lubomirského o renesančnú prestavbu Podolínskeho hradu v poslednom decéniu 16. storočia.

Predpokladaná podoba hradu v Podolínci z roku 1765

Po uskutočnení prestavby Podolínskeho hradu sa ďalšia oprava týkala hradu Ľubovňa, čo nám dokumentuje „marmurová“ tabuľa nad vstupnou bránou do hradu:

VIRTUTE DULCE ILLUS. AC MAGN: DS: DS: SEBAS. LUBOMIRSKI COMES IN WISNICZ CAST: BIEC. SAD. S CEP. DOP. CAP. RENOV FECIT ANNO 16.. (Vedený cnosťou, osvietený a vznešený pán, pán Sebastián Lubomirski, gróf z Wišnicza, kastelán biečsky, starosta sandecký, spišský, dopčický, dal opraviť v roku 16..). Zachovali sa na nej (podľa kresby Viktora Miškovského) síce iba prvé dve číslice roku 16.., no funkcie Sebastiána Lubomirského uvedené na tabuli naznačujú, že sa oprava uskutočnila v rozmedzí rokov 1600-1603. Iný názor na datovanie tejto tabule má Maria Marcinowska. Argumentuje tým, že v roku 1599 sa Sebastián Lubomirski stal tymbarským starostom, no táto funkcia na tabuli nie je zaznačená. Podľa Marcinowskej bol na tabuli vyrytý rok 1598, alebo rok 1599. Do roku 1598 však Sebastián Lubomirski zastával aj pozíciu maľogorského kastelána a ani táto pozícia nie je zaznačená na tabuli. Podľa takéhoto prístupu k problematike datovania by musela byť tabuľa vyhotovená v čase, keď už Sebastián nebol maľogorským kastelánom (1591 – 1598) a ešte nebol tymbarským starostom

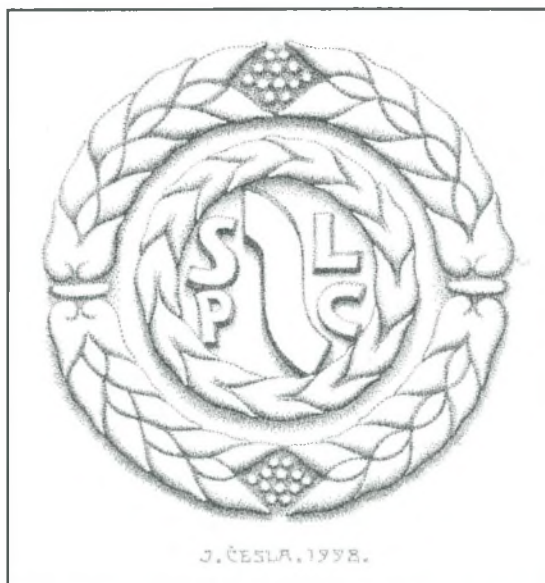
(1599 – 1606). Takto sa nám časový úsek zúžil na niekoľko mesiacov roku 1598, resp. niekoľko mesiacov roku 1599. Viktor Miškovský zakreslil v 19. storočí Lubomirského tabuľu s rokom 16.. Pravdepodobnejšie sa nám zdá, že na tabuli bol vyrytý niektorý z rokov 1600-1603 a jej vyhotoviteľ na nej nezaznačil Sebastiánovu pozíciu tymbarského starostu. Inak, biečskym kastelánom bol Sebastián do roku 1603, a to je horná časová hranica vyhotovenia tabule. Ukazuje sa tak, že tabuľa o oprave Lubovnianskeho hradu

bola vyhotovená najpravdepodobnejšie v rokoch 1600, 1601, alebo 1602. Najneskôr však v roku 1603, predtým, než sa Sebastián stal vojnickým kastelánom, resp. prestal byť biečskym kastelánom.

Najvýznamnejšie stavebné aktivity z čias pôsobenia spišských starostov Lubomirských (1591 – 1745) sa uskutočnili v štyridsiatych rokoch 17. storočia. Zaslúžil sa o to Stanislav Lubomirski (1583 – 1649). V roku 1642 inicioval rozsiahlu ranobarokovú prestavbu Lubovnianskeho hradu, počas ktorej sa v juhovýchodnej časti postavila nová brána, prvé nádvorie a východný bastión, čím sa výrazne posilnila obranyschopnosť lubovnianskej pevnosti. Zápis o výstavbe tejto časti sa nachádzal na pieskovcovej tabuli, v súčasnosti umiestnenej v hradnom lapidáriu. Žiaľ, text dokumentujúci prestavbu tejto časti hradu sa nezachoval. V rovnakom roku (1642) dáva Stanislav Lubomirski na druhom nádvorí vystavať ranobarokový palác s bránou a nový hradbový múr, oddelujúci druhé a tretie nádvorie. Uvedené stavebné aktivity dokumentuje „marmurová“ tabuľa, umiestnená pri vstupe do paláca: VLADISLAV IV: REGNANTE ILLMUS DNUS STANISLAUS COMES IN WISNICZ LUBOMIRSZKY PALATINUS ET GNALIS CRAC. NIEPO-

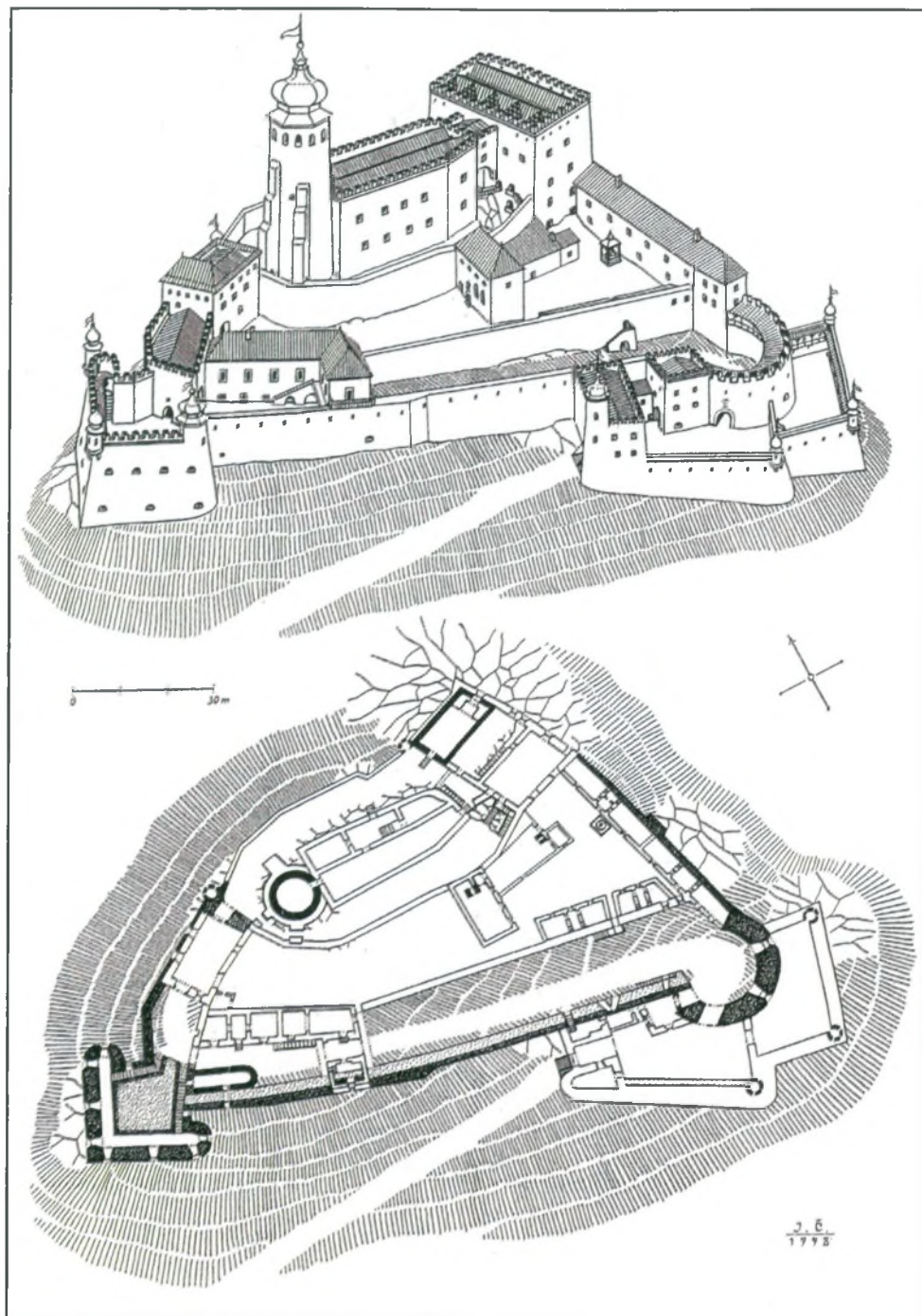
LOMICENSIS SCEPUSIEN DOBCICEN ZATORIEN BIALOCERKIEVIEN GUBERNATOR UT ARCIS SECURITATI SUAE SUCCESSORUMQ COMODITATI CONSULERET MURUM HUNC PORTAM CUM AEDIFICIO A FUNDAMENTIS ERREXIT ANNO MDCXXXII (Za panovania Vladislava IV. najosvietenejší pán Stanislav, gróf z Wiśnicza, Lubomirski, vojvoda a generál krakovský, nepolomický, spišský, dopčický, zatorský, bielocerkevský gubernátor, aby zaistil bezpečnosť hradu, sebe a svojim nástupcom pohodlie, od základu postavil tento múr, bránu s budovou roku 1642).

Štuková ozdoba vo vrchole klenby barokového paláca

V roku 1647 dal Stanislav Lubomirski na treťom nádvorí postaviť ranobarokovú hradnú kaplnku zasvätenú sv. Michalovi archanjelovi, o čom svedčí „marmurová“ tabuľa nad jej vstupom: ARMORUM PRINCIPI ARCHANGELO LOCI HUIUS TUTELARI AC PATRONO, ILLUSTRISSIMUS DOMINUS STANISLAUS LUBOMIRSZKY S. R. IMPERII PRINCEPS, COMES DE WISSNICZ, PALATINUSQUE GENERALIS CRA-COVIENSIS, SCEPUSIENSIS, DOBCZICZENSIS, NIEPOLOMICZENSIS, BIALOCIRKEWIENSIS GUBERNATOR DICAT, DEDICAT, CONSECRAT ANNO DOMINI MDCXXXVII (Kniežaťu zbraní, Michalovi archanjelovi, ochrancovi a patrónovi tohto miesta, venuje, obetuje a zasväčuje najosvietenejší pán Stanislav Lubomirski, knieža Svätej rímskej ríše, gróf z Wiśnicza, generálny vojvoda krakovský, gubernátor spišský, dobčický, nepolomický, bielocerkevský, roku 1647).

Ranobarokovú prestavbu hradu v polovici 17. storočia možno jej rozsahom porovnať iba s veľkolepou renesančnou prestavbou ľubovnianskej pevnosti po požiari v roku 1553, ktorú na príkaz poľského kráľa Žigmunda Augusta uskutočnil starosta Ján Boner.

Predpokladaná podoba Lubovnianskeho hradu z polovice 17. storočia po ranobarokovej prestavbe

Toho si bol vedomý aj Stanislav Lubomirski, ktorý nechal v roku 1647 k renesančnej tabuli z roku 1555 vyhotoviť barokovú „marmurovú“ tabuľu, zvečňujúcu jeho zásluhy o prestavbu hradu v Starej Ľubovni: ARCEM HANC LVBLO PROPVGNACVLVM REGNI POLONIE IGNE ASSVMPTVM A D M D L V EX MANDATO ... SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIE CVC IOANNES BONAR CASTELLANVS BICENSIS LOCI HVIVS PREFECTVS RESTAVRAVIT QVAM A M D C III L ILLVSMVS STANISLAVS LUBOMIRSKY SAC(ri) ROM(ani) IMP(erii) PRINCEPS COMES IN WISNICZE PALATINVS GNAL (Generalis) CRAC(oviensis) SCEPVSIENS(is) DOBICEN(sis) ZATORIEN(sis) NEC POLONIE GVBERNATOR ... AM MITIDOREM ET COMMODIOREM ... SVIS REDVXIT (Tento hrad Ľubovňa, pevnosť poľského kráľovstva, pohltý ohňom roku Pána 1555, z poverenia Žigmunda Augusta, poľského kráľa, Ján Boner, biečsky kastelán, správca tohto miesta obnovil, ktorý roku Pána 1647 skromnejšie (lepšie) a pokornejšie (vd'áčnejšie)... obnovil svojim najosvietenejší Stanislav Lubomirski, knieža Svätej rímskej ríše, gróf z Wišnicza, generálny vojvoda krakovský, gubernátor spišský, dobčický, zatorský a poľský). Ranobaroková stavebná fáza bola zároveň posledným výraznejším zásahom do architektúry hradu.

Najvýznamnejšou fundáciou Stanislava Lubomirského na Spiši bolo nesporne založenie kláštora v Podolínci. Dňa 8. 11. 1642 vydal na Waweli zakladaciu listinu piaristického kolégia v spomínanom meste. Krátko na to (presnejšie 20. 11.) prišlo do Podolíncu 18 rehoľníkov. Keďže výstavba kláštora si vyžiadala istý čas, rehoľníkom Lubomirski prideliť dve miestnosti tamojšieho hradu. Už nasledujúci rok (18. 6. 1643) tu otvorili školu – kolégium. Takto sa hradná budova v Podolínci stala na niekoľko rokov rezidenciou i piaristickou školou. Budova nového kolégia za hradbami mesta bola odovzdaná do užívania 28. 4. 1648. Kláštorný Kostol sv. Stanislava vysvätili o tri roky neskôr (1651). Ranobarokový kláštorný komplex sa staval podľa plánov viedenského staviteľa Pochsbergera. Je zaujímavé, že nepoznáme celé meno tohto architekta, ktorý akiste projektoval aj kaplnku na Ľubovnianskom hrade (1647), budovanú v tom istom čase ako kláštorný kostol v Podolínci. Z roku 1647 sa však medzi zapísanými žiakmi kolégia zachovalo úplné meno jeho – v tom čase šesťročného – syna Jána Jakuba Pochsbergera (IOANNES IACOBUS POCHSBERGER).

Z neskoršieho obdobia (po polovici 17. storočia) sa na Ľubovnianskom, ani Podolínskom hrade nezachovali ďalšie pamätne tabule Lubomirských, keďže sa neuskutočnili ani žiadne výraznejšie prestavby. Po Stanislavovi Lubomirskom prevzal pozíciu starostu jeho syn Juraj Sebastián Lubomirski (1616 – 1667), za pôsobenia ktorého bola dokončená výstavba nových objektov na hrade Ľubovňa i piaristický kláštor v Podolínci.

Štvrtým starostom zo šľachtického rodu Lubomirských sa po Jurajovi Sebastiánovi stal jeho najstarší syn Stanislav Heraklius (ok. 1642 – 1702). V období starostovania Stanislava Heraklia prebiehal na Spiši proces rekatolizácie, zasahujúci aj sídla Provincie XIII miest. Obdobne, ako jeho starý otec, aj on usadil na Spiši rehoľníkov. V roku 1672 dal milosrdným bratom starý špitál v jednom zo zálohovaných miest – Spišskom Podhradí.

Na prahu 18. storočia sa novým spišským starostom stal Teodor Lubomirski (1683 – 1745). V roku 1708 nechal vyhotoviť do hradnej kaplnky sv. Michala archanjela zvon, na

ktorom je zaznamenaný nápis: THEOD. S. R. I. PRINC. LVBOMIRVS. &. A. D. 1. 7. 0. 8. V niektorých zálohovaných mestách Provincie XIII miest dal v dvadsiatych rokoch 18. storočia postaviť mariánske stĺpy. Údajne najstarší z týchto stĺpov dal postaviť v Spišskej Sobote už v roku 1689 Teodorov otec, Stanislav Heraklius.

Všetky zachované pamätné tabule z čias pôsobenia spišských starostov Lubomirských (1591 – 1745) na Lubovnianskom, či Podolínskom hrade pochádzajú z rokov, keď boli starostami Sebastián (1546 – 1613) a Stanislav (1583 – 1649). O rozsiahlu renesančnú prestavbu Podolínskeho hradu sa v závere 16. storočia (1593) zaslúžil Sebastián Lubomirski, o rozsiahlu ranobarokovú prestavbu Lubovnianskeho hradu v štyridsiatych rokoch 17. storočia (1642, 1647) Stanislav Lubomirski. Väčšina tabúl je vyhotovených z červeného vápenca, tzv. *marmuru*, niektoré z pieskovca. Zatiaľ čo texty tabúl z červeného vápenca sú pomerne dobre čitateľné i v súčasnosti, na pieskovcových tabuliach sa nezachoval žiaden text.

V roku 2004 sa Lubovnianske múzeum stalo spolurealizátorom projektu *Turistická cesta rodovými sídlami Lubomirských*, ktorý predložilo múzeum v Stalowej Woli (Fond malých projektov Phare 2001). V rámci projektu bola vyhotovená web. stránka www.szlak-lubomirskich.stalowawola.pl, na ktorej možno získať podrobnejšie informácie o turistickej ceste, ktorá zahŕňa aj Starú Lubovňu a Podolíniec.

Použitá literatúra:

Chalupecký, I. - Smetana, M.: *Hrad Lubovňa*. Martin 1987.

Chalupecký, I. a kol.: *Dejiny Popradu*. Košice 1998.

Kurtyka, J.: *Starostwo spiskie (1412-1769/70)*. In: Gładkiewicz, R. - Homza, M. (zost.): *Terra Scepusiensis*. Levoča-Wrocław 2003.

Marcinkowska, M.: *Lubomirscy jako starostowie spiscy*. In: Gładkiewicz, R. - Homza, M. (zost.): *Terra Scepusiensis*. Levoča-Wrocław 2003.

Marcinkowska, M.: *Lubomirscy – starostowie sądecki i spiscy*. Nowy Sącz 1998.

Števík, M.: *Lubovniansky hrad. Zamek Lubowniański*. Stará Lubovňa 2002.

Števík, M. - Timková, M.: *Dejiny hradu Lubovňa*. Stará Lubovňa 2005.

Od redakcji:

Mgr. Miroslav Števík – historik Lubovnianskeho múzea.